

власну відповідальність першою в ієрархії чинників впливу.

За своєю характеристикою людина з високим рівнем психологічної культури має виражену інтернальність. Зменшення власної відповідальності за себе збільшує рівень впливу співслужбовців. Виявлено зворотній зв'язок між загальною інтернальністю і рівнем впливу співслужбовців ($r = -0,216$ при $p < 0,05$), зменшення власної відповідальності за себе збільшує рівень впливу співслужбовців.

Таким чином, фактор взаємовідносин довіри (командир, товариші, сім'я) і регульована стабільність емоційного стану мають значущий кореляційний зв'язок ($r = 0,616$ при $p < 0,01$), фактор особистої відповідальності за психічне здоров'я корелює з поведінковою автентичністю по відношенню до професійного еталону та морального ідеалу офіцера ($r = 0,405$ при $p < 0,01$), а схильність до аналізу внутрішнього стану – з активністю і продуктивністю пізнавальної сфери ($r = 0,474$ при $p < 0,01$). На психологічну культуру впливають вираження довіри (до командира, товаришів, сім'ї), особиста відповідальність за психічне здоров'я, прагнення до аналізу внутрішнього стану (себе та інших). Вони є взаємообумовленими з регульованою стабільністю емоційно-вольового стану, з активністю і продуктивністю пізнавальної сфери особистості.

Харченко С. В., канд. психол. наук, доцент, професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ

Розвиток здібностей соціального інтелекту у майбутніх фахівців сил охорони правопорядку

Соціальний інтелект є важливою складовою успішного ділового спілкування. Соціальний інтелект забезпечує отримання та ефективну обробку максимуму інформації про поведінку людей, розуміння мови невербального спілкування, формулювання швидких й точних думок про суб'єктів спілкування, успішне прогнозування їх реакції в певних умовах тощо. О. Б. Чеснокова визначила соціальний інтелект як здатність орієнтуватися на істотні характеристики комунікативній ситуації, недоступні безпосередньому спостереженню (на психічну активність — думки, почуття, наміри; причини взаємообумовленої поведінки в міжособистісній ситуації і соціальні позиції в системі стосунків) та здатність на основі цього орієнтування намічати можливі способи опосередкованого досягнення своїх або спільних цілей в умовах, коли прямі способи її досягнення неможливі. Вчені вважають, що соціальний інтелект є чинником вдалого пристосування до різноманітних соціальних груп, успішної адаптації молодих спеціалістів до умов праці тощо.

Особливо значення здібності соціального інтелекту мають в професійній діяльності правоохоронця. М. М. Монастирний обґрунтовував доцільність визначення рівня соціального інтелекту в професійному психологічному відборі кандидатів на службу до органів внутрішніх справ. М. М. Фетисова вважає, що в екстремальній ситуації соціальний інтелект є одним з основних мотиваційно-

сенсових настанов індивідуальності та певним орієнтиром, який визначає поведінку людини. Вченою було проведено дослідження майбутніх правоохоронців та встановлено, що чим вище рівень соціального інтелекту, тим вище готовність до діяльності в екстремальних ситуаціях та вище успішність її подолання. Е.А. Погоніна, Е.В. Коваленко, А.А. Белімова наполягають, що у ВНЗ необхідно враховувати чинник соціального інтелекту щодо більш результативного здійснення психолого-педагогічної підготовки працівників поліції.

На нашу думку найбільш важливими складовими соціального інтелекту, яким необхідний розвиток в процесі фахової підготовки майбутнього правоохоронця, є:

- вдосконалення загальних здібностей в ситуаціях соціальної взаємодії;
- опанування соціально-психологічними техніками спілкування, спрямовані на успішну будову комунікативного процесу, особливо в умовах деструктивної комунікації;
- підвищення рівня розвитку вмінь щодо співпраці в групі, спільної діяльності;
- розвиток здібності розуміти мотивів поведінки суб'єктів професійної діяльності;
- вдосконалення процесу соціального прогнозування, а саме, формулювання планів власних дій, рефлексії власного розвитку і оцінки невикористаних альтернативних можливостей тощо;
- розвиток здатності приймати неординарні рішення в процесі міжособистісних стосунків.

Засоби розвитку соціального інтелекту та його окремих складових в процесі фахової підготовки розглядалися в цілій низці наукових робіт, але вони були, перш за все, спрямованими на майбутніх психологів та педагогів. З метою вдосконалення здібностей соціального інтелекту вченими були запропоновані загальні («Психологія і педагогіка», «Психологія управління») та спеціальні навчальні дисципліни (наприклад, «Проблеми міжособистісного спілкування», «Соціально-активне навчання»). До методів активного навчання, які сприяють розвитку соціального інтелекту, відносять психогімнастичні вправи (Харитонова І. В.), учбово-пізнавальні завдання (Оданович М. В.), рольові та ділові ігри (Ісаєва І. Ю., Козлова О.Є.), соціально-психологічний тренінг (Тарасенко М. Л., Геранюшкіна Г. П.), кінотренінг (Верхотурова І. Н.), читацька діяльність (Кіселева Н. Ю.), тренінги та семінари аксеологічного змісту (Михальчук Н.О., Івашкевич Е.З.) тощо.

Гільяно А. С. та Ромашіною О. Ю. були розроблені загальні рекомендації з розвитку у молоді соціальної компетентності:

- використання ролевих ігор та навчальних соціальних ситуацій, які забезпечують формування різних соціально-ролевих компетенцій;
- моделювання і проектування молодими людьми контексту соціального життя у формі ролево-ігрових проектів (проект - це реалістичний задум, план про бажане майбутнє, що містить в собі раціональне обґрунтування про конкретні обставини);

- перегляд і спільне обговорення фільмів в групі;
- соціально-психологічний тренінг.

Зміни в навчальних планах щодо зменшення годин аудиторного навантаження вимагає від викладачів ВНЗ з специфічними умовами навчання нових підходів щодо розвитку здібностей соціального інтелекту майбутніх правоохоронців. До того ж слід враховувати особливості навчання у ВНЗ зі специфічними умовами навчання, які не сприяють гармонічному розвитку здібностей соціального інтелекту, а саме, жорстка регламентація діяльності; відношення підпорядкування і субординація; перевага групових видів діяльності; обмеження кола спілкування тощо. Найбільш привабливим методом подальшого розвитку здібностей соціального інтелекту майбутніх фахівців сил охорони правопорядку в умовах, які в теперішній час існують у ВНЗ зі специфічними умовами навчання, на нашу думку, стає кінотренінг. Цей метод сприятиме:

- вдосконаленню загальної психологічної компетентності та компенсації браку життєвого досвіду шляхом знайомства з різними соціальними типажами і особливостей взаємодії з ними;
- розвитку емоційної сфери, кращому розумінні почуттів і емоційних станів в процесі спілкування;
- розширенню репертуару вирішення комунікативних проблем, особливо в умовах деструктивної комунікації, в тому числі, емоційної та конфліктологічної напруги співрозмовника або, навпаки, його байдужості, пасивної соціальної позиції, володіння навичками «виведення» бесіди на раціональний рівень;
- розширенню способів вдало виражати свої почуття, думки, переконання.

Організація кінотренінгу вимагає попередньої підготовки, перш за все психологу необхідно підібрати фільми до фільмотеки, як найбільшою мірою відповідають завданням тренінгу. Фільми мають відображати проблеми ділового спілкування та їх реалістичне успішне вирішення, бути якісними з точки зору драматургії та акторської гри, давати матеріал для роздумів, бути сучасними. Для роботи можна рекомендувати такі фільми як «Місто зустрічі змінити не можна», «Крадій», «Поховайте мене за плінтусом», «Ліквідація», «Блеф», «1+1», «Спиймай мене, якщо зможеш», «Ворошиловський стрілець», «Десять негрятят», «12», «Домовик» тощо. На попередньому етапі психологу необхідно також скласти приблизну схему аналізу поведінки персонажів.

Дивитися фільми курсанти можуть в групі або самотійно, але подальшу роботу бажано виконувати в мотивованій групі під керівництвом психолога. Курсантам необхідно обґрунтовано розібрати причини та наслідки поведінки персонажів фільму, які є важливими з точки зору ділового спілкування. На нашу думку, доцільним є перегляд фільму більше одного разу. Перше сприйняття може бути надмірно забарвленим зацікавленістю сюжетом та не дозволити курсантам звернути увагу на неочевидні з першого погляду речі. Можливим є часткове виконання цієї роботи заздалегідь, самотійно, коли найбільш важливі щодо подальшого роботи персонажі аналізуються за певною схемою. Доцільно також шукати відповіді на питання: «Чи можливо б було в цій ситуації діяти інакше? Як саме? Чому персонаж не став діяти так? Як сам став би діяти в цій ситуації? Що

було неправдивим в діях персонажу? Що значущого для тебе в цьому персонажі?». Важливим є робота персонажами різноманітної спрямованості: соціально активними, з кримінальною мотивацією, байдужих, неприємних тощо. Слід акцентувати увагу курсантів на тому, яким чином певні специфічні характеристики персонажів (красива або неприємна зовнішність, звички, риси характеру тощо) впливають на їх сприйняття комунікативної ситуації, особливо на викривлення її.

Зрозуміло, що можливості кінотренігу щодо розвитку здібностей соціального інтелекту мають певні обмеження, пов'язані з авторським розумінням сценариста, режисера, акторів тощо щодо ситуацій, які розгортаються у фільмі та відображаються на екрані, але користь цього методу не викликає сумніву та має вже певні практичні підтвердження.